

Als we nu niet ingrijpen, gaan de Hatertsche en Overasseltsche vennen verloren!

Door R. de Groot, provincie Gelderland. Verspreid tijdens openbare informatie avond te Wijchen, mei 2008.

De Hatertsche en Overasseltsche vennen hebben te maken met ernstige verdroging. Dat is een probleem, want het vennengebied is een bijzonder waardevol en belangrijk natuurgebied in de provincie Gelderland. In het provinciale gebiedsplan Natuur- en Landschap (2006) is het vennengebied aangegeven als "parel" voor prioritaire landnatuur. Het gebied is onderdeel van de Ecologische hoofdstructuur. Het gebied is, samen met het Wijchensche Ven, opgenomen in de 'Toplijst anti-verdroging'. Dat betekent dat de verdrogingproblematiek in deze gebieden met voorrang wordt aangepakt.

In deze notitie leest u achtereenvolgens hoe het vennengebied is ontstaan, de ontwikkeling van het vennengebied gedurende de afgelopen eeuw, het (herstel)beheer sinds de 60-er jaren en wat er moet worden gedaan om het vennengebied weer een beetje de kwaliteit te geven die het rond 1900 had.

Hoe is het vennengebied ontstaan?

Het vennengebied is opgebouwd uit *stuifzanden die in de laatste ijstijd door de wind zijn afgezet op leem* afkomstig van de Rijn en de Maas. Vanwege het doorlaatbare zand en de daaronder gelegen *leemlaag* is in het vennengebied altijd sprake geweest van een geheel eigen waterhuishouding. De duinen worden gevoed door regenwater. Dit regenwater kan vanwege de slecht doorlatende leemlagen in de ondergrond niet makkelijk wegzakken naar diepere bodemlagen. Hierdoor bevindt zich in de duinen een grondwaterstand in de vorm van een '*waterbel*'. Deze grondwaterstand is ook terug te vinden in de waterstand van de diverse vennen. In de meer centraal gelegen vennen kan het waterpeil wel meer dan een meter hoger zijn dan in de aan de rand van het vennengebied gelegen vennen.

De venbodem bestaat uit een laag onvolledig verteerde plantenresten. Dit maakt het nog moeilijker dat water wegzakt naar de ondergrond.

De stuifzanden zijn oorspronkelijk arm aan voedingsstoffen. Hierdoor komen in het vennengebied zeer zeldzame planten voor als: Hoogveenmos, Wrattig veenmos, Beenbreek, Lavendelheide, Kleine Veenbes, Draadzegge, Kleine en Ronde Zonedauw, Moerashertshooi en Witte en Bruine Snavelbies. Dit is niet alleen voor de provincie Gelderland, maar voor heel Nederland een zeldzame situatie.

De ontwikkeling van het vennengebied gedurende de afgelopen eeuw

Rond 1900 bestond het vennengebied uit een mozaïek van heide, droge grazige vegetaties, vennen en veentjes met langs de randen van het gebied bouw- en graslanden en lokaal bos. Sinds het begin van de 20ste eeuw is de inrichting van de waterhuishouding binnen het vennengebied aanzienlijk veranderd. De belangrijkste wijzigingen zijn:

- Een forse afname van de oppervlakte met heide als gevolg van bebossing en ontginning voor de landbouw;
- Ontwatering door het graven van slootjes, greppels, e.d. en verdieping van bestaande slootjes

Landgebruik

In het begin van de 20ste eeuw bestond het vennengebied uit een mozaïek van heide, droge grazige vegetaties, vennen en veentjes met slechts in het noordwestelijke en uiterst zuidoostelijke deel bouw- en graslanden. Rond 1910 is men begonnen het vennengebied op uitgebreide schaal te ontwateren door het graven van slootjes. Dit werd vrij snel gevolgd door het inplanten van naaldbout. Zo ontstond een productiebos voor hout dat werd gebruikt in de mijnbouw.

Ook werden weilandpercelen aangelegd rond een aantal vennen door het omringende duin voor een deel af te graven. Met het vrijkomende zand werden delen van de vennen gedempt. Vennen veranderden hierdoor niet alleen van grootte en van vorm, maar werden vanaf die tijd ook steeds verrijkt met op het weiland gebrachte meststoffen. Op deze wijze zijn hele vennen verdwenen.

Nieuwe sloten

Eind zestiger jaren zijn er in de Teersche Sluispolder sloten gegraven en verdiept. Hierdoor is de waterhuishoudkundige situatie verder veranderd. Daarnaast is in de periode vanaf 1968 tot 1982 ook een ruilverkaveling uitgevoerd en werden er sloten aangelegd langs de A73. Een deel van de nieuwe en aangepakte sloten is zo diep dat ze door de *leemlaag* heen gaan. Zij zorgen er voor dat het regenwater naar de diepere ondergrond uitzakt en het grondwaterniveau van de veel minder diep liggende 'waterbel' zakt en het water gemakkelijker uit het vennengebied wegstroomt. .

Het beheer sinds de 60-er jaren

In de 60-er jaren kwam het vennengebied in eigendom van Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer is sinds die tijd langzaam gestart met het herstel van ven- en heidemilieus, o.a. door het omvormen van bos door het verwijderen van bomen.

Dit herstelbeheer heeft ertoe geleid dat het vennengebied tegenwoordig zowel qua flora als amfibieën- en reptielenfauna (Rugstreeppad, Heikikker, Poelkikker, Kamsalamander, Knoflookpad en Levenbarende Hagedis) zeer waardevol is. Ook is een aantal burchten van de Das aanwezig en zijn natte, voedselrijke graslanden van belang voor kritische weidevogels zoals de Grutto. De relatieve rijkdom aan soorten wordt verklaard door de grote afwisseling aan terreintypen en vooral ook door de aanwezigheid van natte heide en vennen.

Ondanks de maatregelen en het beheer van Staatsbosbeheer is momenteel nog steeds sprake van een aantal grote knelpunten: ■ Verdroging: ■ Verrijking ■ Versnippering.

Verdroging:

De verdroging wordt enerzijds veroorzaakt door de in het verleden aangelegde slootjes voor de ontwatering van de vennen. Maar ook door de grote oppervlakte naaldbos. Dit naaldbos heeft een veel grotere verdamping dan heidegronden met struiken en struwelen. Daardoor wordt veel regenwater gebruikt voor de groei van de boom en komt er minder bij het grondwater. In delen van het vennengebied is nauwelijks gekapt, zodat de naaldbomen hierdoor zelfs tot in de vennen groeien.

Anderzijds wordt de verdroging veroorzaakt door de landbouwkundige ontwatering. Het water stroomt makkelijker uit het vennengebied, door de bodem naar de sloten in de lager gelegen landbouwgebieden aan de rand van het vennengebied.

Uit studies blijkt bovendien dat het opzetten van het waterpeil in de Maas en het Maas-Waalkanaal geen bijdrage levert aan herstel van de grondwaterstanden in de vennen. De oorzaak hiervan is dat de sloten in de omgeving van het kanaal de kwel vanuit het kanaal afvoeren en de vennen dus niet bereikt.

Verrijking:

De aanwezigheid van te veel naaldbos leidt niet alleen tot verdroging, maar ook tot verrijking en verzuring van de aangrenzende heide- en venmilieus. De oorzaak hiervan is de versterkte toevoer van voedingsstoffen afkomstig uit blad- en naaldval.

Versnippering:

Tenslotte beperkt de aanwezigheid van te veel bos tussen de verschillende vennen de migratiemogelijkheden van de fauna, waaronder vooral reptielen en amfibieën.

Noodzakelijke verbeteringen

Gezien de huidige knelpunten is het noodzakelijk om op korte termijn verbeterplannen voor de Hatertsche en Overasseltsche vennen (samen met het Wychensche ven) uit te werken in concrete, integrale en uitvoerbare maatregelen. Wanneer we nu niets doen, gaat het vennencomplex namelijk verloren en valt er in de toekomst niets meer te herstellen! De verbeteringen zijn in te delen naar de volgende thema's

- Waterbeheer
- Natuur en bos
- Landbouw
- Recreatie.

Waterbeheer

Dempen van sloten en greppels in het vennengebied (voor zover geen A- of B-watgang). Hierdoor wordt het water in het gebied vastgehouden. Omzetting van naaldbos in heidegebied zorgt voor verhoging van de grondwaterstanden. Daarnaast zou de afvoer van water in het landbouwgebied

tussen de A 73 en het vennengebied aangepakt moeten worden en het peil van de waterloop bij de Bullenkamp enigszins verhoogd.

In een zone ten zuiden van het Wijchense ven wordt de bovenste bodemlaag van 30 cm afgegraven en worden slootpatronen aangepast. Afgraven zorgt ervoor dat de plantenwortels dicht bij het grondwater komen.

Uit modelberekeningen blijkt dat de hierboven beschreven ingrepen geen enkele negatieve invloed (verhoging van de grondwaterstand) hebben in de Nijmeegse wijken Dukenburg en Wezenhof.

In perioden met hevige neerslag kan de landbouw in het Overasseltse Broek hinder hebben van wateroverlast. Het beste is om overtollige neerslag op geschikte plekken te verzamelen (waterberging). Dat kan in een waterloop door deze te verbreden. Als de oevers van een flauwe helling worden voorzien en aangrenzend poelen worden gemaakt ontstaat een natuurvriendelijke inrichting van de watergang. In het Overasseltsche Broek wordt zo het maken van waterberging gekoppeld aan de EVZ¹ Heumen - Horssen. Aan de zuidzijde van het vennengebied worden natuurvriendelijke oevers aangelegd langs de Leigraaf (onderdeel Zeedijkse Leigraaf / Balgoysche watering. Langs de watergang Bullekamp zal aan een kant van de watergang een natuurvriendelijke oever worden aangelegd.

Tenslotte zal de waterkwaliteit in het Wijchensche ven beter worden door bij Alverna een helofytenfilter (met riet en moerasplanten) aan te leggen voor de zuivering van het water dat periodiek bij hevige neerslag vanuit het riool het ven in stroomt. Bovendien wordt een stuw aan de noordzijde verhoogd. Hierdoor stroomt geen vuil gebiedsvreemd water meer het ven in.

Natuur & bos

Nieuwe natuur wordt gerealiseerd op de graslanden in zone ten zuiden van het Wychensche ven, in de zone tussen de A73 en het vennengebied en op de drogere (hoger gelegen) verpachte landbouwgronden in het vennengebied. Daarnaast wordt de EVZ Heumen – Horssen gerealiseerd.

Het uiteindelijke doel is om over een oppervlakte van ca. 70 ha bos om te vormen. Het wordt geen kale vlakte. Er blijven boomgroepen en -groepjes. Vooral de loofbomen en –bosjes blijven behouden. Er zullen vooral bomen worden verwijderd tussen de laaggelegen natte heide/venranden en het bovenste deel van de omringende zandduinen. Hierdoor wordt een verminderde verdamping en daarmee een grotere lokale grondwatervoorraad in de stuifzandruggen bereikt. Hiervandaan stroomt het grondwater vervolgens ondergronds naar de lager gelegen vennen en natte heiden. Het bos buiten de directe invloedssfeer van de vennen en natte heide blijft gehandhaafd.

Door beheer, zoals begrazing met schapen, lokaal maaien, branden en plaggen wordt de ontwikkeling van natte en droge heide gestimuleerd. Hierdoor worden de nu nog geïsoleerd gelegen vennen met elkaar verbonden, waardoor de migratie van soorten (insecten, reptielen en amfibieën) en een toename van het aantal soorten worden bevorderd.

Het unieke stuifduinen landschap wordt door de ingrepen ook weer veel beter zichtbaar en beleefbaar.

Landbouw

Landbouw verdient een volwaardige plaats in de omgeving van het vennengebied. De landbouw moet door voldoende compensatie, kavelruil, (en eventueel verplaatsing) beter worden van het maatregelenplan. Om de verbeteringsmogelijkheden in beeld te krijgen worden momenteel gesprekken met boeren gevoerd.

Recreatie

Het vennengebied behoudt de belangrijke functie van extensieve recreatie (wandelaars, ruiters). Door een verbeterde indeling en het toegankelijk maken van het gebied vindt een versterking van de recreatieve belevingswaarde plaats voor de natuurgerichte recreant. Bereikbaarheid en de beleving van het gebied zijn belangrijke aandachtspunten. Parkeervoorzieningen, korte en lange wandelroutes met informatiepanelen de natuur en het landschap zullen daar onderdeel van zijn.

---

¹ Ecologische Verbindingszone